

Море є жинь та: гронї пма бонї,
Но єнїз добрї плавїм доволнї;
Привєдл кнїга з сїм добрї плавїтї,
Знат є в вѣтїи, и волнї є знатї
пчїцї

Микола Симчиц

❑ МОГИЛЯНЦІ
В ЗАХІДНИХ ❑
УНІВЕРСИТЕТАХ

Українці навчалися в західних університетах майже з того часу, як вони засновані. Та з'ясувати хто з українців в яких університетах вчився, не так просто. У згадках сучасників про студентів за кордоном або й у їхніх автобіографічних нарисах відомості про навчання часто дуже невизначені, приміром: «учился в разных школах, до которых через моря путешествовал»; був між тими, кого «разослали в разные государства ради наук» і т. ін.¹ Для того, щоб визначити, в якому саме університеті вчився конкретний студент, потрібно переглянути уписні книги кожного із західних університетів. Таку роботу проводили І. Лоський, Г. Нудьга та інші. Але кількість таких досліджень явно недостатня. Та й в уписних книгах не завжди подаються повні відомості про кожного зі студентів і не всюди ці книги вціліли. Тому відтворити повну картину про навчання українців за кордоном доволі важко.

Мета цього огляду — бодай систематизувати відомості про навчання представників КМА в кон-

¹ Пор.: Горобець В. М., Стратий Я. М. Гізель // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст. — К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001. — С. 168—170.

кретних європейських університетах, спираючись на дані численних дослідників — передусім авторів енциклопедії «Киево-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст.».

У загальних рисах аналізуючи навчання українців у західних університетах, можна сказати, що приплив українських юнаків на Захід відбувався нерівномірно. Українці приїжджали на навчання переважно хвилями, і то до тих університетів, які користувалися популярністю. До створення Києво-Могилянської академії західні університети були єдиним місцем, де можна було здобути ґрунтовну освіту, тому в XVI ст. і на початок XVII ст. потік студентів до західних університетів був вищий, ніж у другій половині XVII і на початок XVIII ст. Хоча в часи КМА навчання українців на Заході не припинялось. Багато юнаків, закінчивши повний курс у КМА або провчившись до класу філософії, вирішувало поглибити свої знання на Заході. Через те що багато західноєвропейських університетів спеціалізувалися в одній з галузей (наприклад, Галльський університет славився своєю орієнталістикою, Кенігсберзький — філософією і медициною), українські студенти продовжували навчання відповідно до тієї галузі, яка їх цікавила і яка була розвинута в певному університеті. Часто, прослухавши декілька курсів в одному університеті, вони вирішували продовжити навчання в іншому. Бувало так, що студент протягом свого навчання за кордоном міг змінити по чотири — п'ять університетів. Це є одним з факторів, який ускладнює вивчення питання про навчання українських студентів у західних університетах.

Шляхи, якими потрапляли українці на навчання на Захід, були різними. Багато українців із заможних сімей навчалися власним коштом. Бідніші часто виїжджали на Захід як півчч в російських посольських церквах і поєднували цю діяльність з навчанням в університеті. Велику кількість могилянців було послано царським урядом на навчання медицині в Страсбурзький, Кільський і Лейденський університети коштом держави. Через гостру нестачу лікарів у Росії XVIII ст. уряд забирає студентів з КМА, відправляв їх на навчання до шпитальних шкіл Петербурга, а потім на спеціалізацію за кордон. Більшість українців, які потрапили на навчання в західні університети (чи то власним коштом, чи за рахунок держави), повернулися на батьківщину і працювали на її розбудову.

До яких же університетів прямували українські студенти?

Університети Речі Посполитої

Краківський університет

Києво-Могилянську академію було створено за зразком Краківського університету. Це мало декілька причин: по-перше, Краківський університет має давню історію, він заснований 1364 р. і є другим університетом після Празького на слов'янських землях; по-друге, внаслідок вигідного географічного положення та інших причин у ньому навчалась велика кількість українців рке з 1400 р. У XV—XVII ст. у ньому викладало 13 професорів українського походження. Багато хто з засновників Київського Богоявленського братства і КМА навчався в Краківському університеті, серед них:

Йов Борецький (р. н. невід. — 1631) — перший ректор Братської школи (1615—1618) і перший митрополит Київський і Галицький після відновлення православної ієрархії в Україні (1620—1631). Освіту здобув у Львівській братській школі. Борецький — співавтор «Протестації» і, ймовірно, автор публіцистичних творів «Пересторога» (1605 або 1606), «О воспитании чад» (1609) \

Касян Сакович (1578—1647) — ректор Київської братської школи (1620—1625). Крім Краківського університету, вчився в Замойській академії. Сакович є автором кількох філософських творів польською мовою та вірша «Вършѣ на жалосный потреб зацного рыцера Петра Конашевича Сагайдачного», що вважається кращим віршованим твором в українській літературі XVII ст.²

Сава Андрейович (р. н. і р. с. невід.) — викладач у Київській братській школі. Викладав, ймовірно, латину³.

Хома Євлевич (р. н. невід. — 1647) — ректор Київської братської школи (1628—1631). Автор польськомовної поеми «Лабиринт, або Заплутана дорога, де вишукана мудрість з повинності своєї панам могилянам і ще декому в заходах своїх подібному, і коротшу і далеко кращу дорогу показує»⁴.

Гедєон Вишневський (1678—1761) — викладач КМА, ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, єпископ Смоленський і Дорогобузький. Вищу освіту здобув у КМА, крім Краківського університету вчився у Вільні та Львові. У КМА викладав пітику і риторикy⁵.

¹ Швиденко В. А. Борецький // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст.— К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001.— С. 80—81.

² Хижняк З. І. Сакович // Там само.— С. 471.

³ Хижняк З. І. Андрейович // Там само.— С. 34.

⁴ Хижняк З. І. Євлевич // Там само.— С. 201—202.

⁵ Андрушко В. О. Вишневський // Там само.— С. 119.

Варлаам Ясинський (р. н. невід. — 1707) — ректор КМА (1666 — 1673), архімандрит Києво-Печерської лаври, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії (1690 — 1707). По закінченні навчання в КМА слухав лекції в польських і чеських університетах (Краків, Оломоуц, Ельбінг). Отримав там звання доктора філософії. У КМА викладав пістику, риторику, філософію і богослов'я

Іван Мазепа (1639 — 1709) — гетьман України. Крім Краківського університету, навчався в КМА, артилерійської справи в м. Девентар (Голландія), у Варшавській єзуїтській колегії, а також в університетах Франції, Італії та Німеччини. Будучи гетьманом, підтримував КМА, дбав про культуру України і добивався її незалежності.

Замойська академія

Замойську академію було відкрито 1595 р. За своїм статусом прирівнювалася до університету, але за кількістю студентів була одним з найменших вищих навчальних закладів у Європі. Більшість викладачів Замойської академії були за походженням львів'яни. З людей, причетних до КМА, тут навчалися вищезгадані *К. Сакович*, *Х. Євлевич*, а також:

Сильвестр Тосов (бл. 1600 — 1657) — викладач КМА, єпископ Мстиславський, Ординський і Могильовський, митрополит Київський, Галицький і всієї Русі (1647 — 1657). Навчався в Київській братській школі, Віленській академії і Люблінському єзуїтському колегіумі. За 1628/29 рік його ім'я внесено до «Альбому студентів Замойської академії». Сподвижник Петра Могили, перший префект об'єданого колегіуму, створеного П. Могилою (КМА). У КМА викладав риторику й філософію. Будучи на посаді митрополита Київського, піклувався про КМА і допомагав їй матеріально².

Інокентій Гізель (бл. 1600 — 1683) — ректор КМА (1646 — 1650), архімандрит Києво-Печерської лаври. Вчився в КМА. Гізель був відряджений Могилою за кошти митрополії на навчання за кордон. Навчався в Замойській академії і Ростокі (Пруссія). Існують припущення, що Гізель навчався в одному з університетів Великої Британії, зокрема в Кембриджському. За кордоном Гізель вивчав, крім філософії і богослов'я, мабуть, і історію та юриспруденцію. У КМА викладав філософію і теологію. Збереглися два філософських навчальних курси Гізеля латинською мовою³.

¹ Хижняк З. І. Ясинський // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст.— К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001.— С. 617—618.

² Хижняк З. І. Косов // Там само.— С. 286—288.

³ Горобець В. М., Спратій Я. М. Гізель // Там само.— С. 168—170.

Ісайя Трофимович-Козловський (р. н. невід—1651) — ректор Львівської братської школи і КМА (1632—1638). За словами Сильвестра Косова, Трофимович-Козловський належав до тих людей, які «навчались в академіях латинських Польщі, Литви, Відня». За деякими даними, він навчався в Замості. Трофимович-Козловський був учителем у Віленському і Львівському братстві, ректором якого став пізніше. Соротник Могили ще зі Львівського братства, був його дорадником, помічником і духовником. Трофимович-Козловський був призначений П. Могилою в 1631 році ректором новоствореного лаврського гімназону, а згодом КМА. Ісайя Трофимович-Козловський є одним з авторів катехізису «Православне сповідання віри» і «Монастирського статуту»

Йосиф Кононович-Горбацький (р. н. невід. —1653) — ректор КМА (1642—46), єпископ Мстиславський, Оршанський і Могильовський. Кононович-Горбацький так само належить до сподвижників Петра Могили. Викладав у КМА риторику, філософію і теологію. Автор найстарішого в Україні курсу риторики, до наших днів зберігся також його підручник логіки, який входив до трирічного філософського курсу. Кононович-Горбацький є автором праці «Учення о школах», співавтором «Православного сповідання віри» та «Требника»².

Можливо, в Замойській академії навчався також Петро Могила, але щодо цього думки дослідників розходяться: деякі вважають, що він учився в єзуїтському коледжі Ла Флеш, інші — що в Сорбонні (Париж)³.

Віденська академія

Віденську академію засновано 1576 р. на основі єзуїтської колегії. Тут навчалось багато українців. У Вільні діяло також православне братство (з 1586). У Віденській академії вчився вищезгаданий Гедеон Вишневецький, а також:

Мелетій Смотрицький (бл. 1575—1633) — ректор Київської братської школи (1619—20), письменник, мовознавець, єпископ Полоцький, Вітебський і Мстиславський. Спочатку навчався в Острозькій академії. Подорожував за кордоном, відвідував лекції в Лейпцизькому, Віттенберзькому і Нюрнберзькому університетах. Викладав у Віденській братській школі, Острозькій академії, Київській братській школі. Написав полемічний твір «Тренос, або плач східної церкви». М. Смотрицький уславився своєю «Грама-

¹ Хижняк З. І. Трофимович-Козловський // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст.— К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001.— С. 540.

² Кононович С. В., Хижняк З. І. Кононович-Горбацький // Там само.— С. 276—277.

³ Хижняк З. І. Могила // Там само.— С. 370—374.

тикою», що була першим в Україні курсом церковнослов'янської мови

Стефан Яворський (1658—1722) — префект КМА, митрополит Рязанський і Муромський, місцєблоститель Святїйшого Синоду. У Віленській академії керував студентським братством. Яворський написав багато віршів латинською, польською і українською мовами. Дотепер збереглося близько 250 проповідей Яворського і його філософські курси. У Росії, де він посідав найвищі церковні посади, не полишав просвітницької діяльності¹.

Пилип Орлик (1672—1742) — гетьман України на вигнанні (1710). Пилип Орлик вчився і в КМА. Був найбільш наближеною особою до Івана Мазепи, блискучим дипломатом і поліглотом. Орлик є автором «Конституції прав і свобод Запорозького війська», що на той час не мала аналогів у Європі³.

Антон Черетович (р. н. невід. — 1826) — доктор медицини. Вчився в КМА, був відправлений до Віленської академії для вивчення медицини, де й захистив докторську дисертацію. Працював у військових госпіталях Вільна й Варшави⁴.

Італійські університети

Особливо багато українців приїздило до Італії на навчання після прийняття Берестейської унії (1596).

275

Університети Рима

З римських університетів українці здебільшого обирали Collegium Graesium, що мав східнохристиянське спрямування. З представників КМА в Collegium Graesium навчалися:

Йоасаф Кроковський (р. н. невід. — 1718) — ректор КМА (1689—90; 1693—97), митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії (1708—18). Навчався спочатку в КМА, а потім у зарубіжних університетах, зокрема в Римі, прийнявши на той час уніатство. У КМА був викладачем поезики, риторики, філософії і богослов'я⁵.

Теофан Прокопович (1677—1736) — ректор КМА (1704—1707), єпископ Псковський, Нарвський і Ізборський, архієпископ Новгородський і Великодудцький. Освіту здобув у КМА. Перейшов на уніатську віру і три роки вчився в Римі, слухав

¹ Німчук В. В. Смотрицький // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст.— К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001.— С. 499—500.

² Захара І. С., Хижняк З. І. Яворський // Там само.— С. 609—612.

³ Хижняк В. П. Яворський // Там само.— С. 407—409.

⁴ Задорожна О. Ф. Черетович // Там само.— С. 584.

⁵ Верьовка А. С. Кроковський // Там само.— С. 297—298.

курси в університетах Лейпцига, Галле, Єни, підтримував тісні стосунки з викладачами тих університетів. Знову перейшовши в православ'я, викладав у КМА поезику, риторику, фізику, математику, історію, філософію і теологію. Ознайомлював студентів з найновішими на той час ученнями: Декарта, Локка, Бекона, Коперника, Галілея. Посідаючи високі церковні посади в Росії, не припиняв просвітницької діяльності. До творчої спадщини Т. Прокоповича належать драма «Владимир», юридичний трактат «Духовний регламент», історичні праці, риторичні й філософські курси. Теофан Прокопович належав до найвизначніших діячів раннього просвітництва в Україні та Росії¹.

Падуанський університет

Падуанський університет заснований 1222 р. і був єдиним університетом, куди могли приймати жінок. Тут українці, що навчалися, навіть свого часу створили земляцтво.

Йосиф Курцевич-Булига (1589—1642) — один із засновників Київського братства, єпископ Володимирський і Берестейський, архієпископ Суздальський і Таруський. Початкову освіту здобув в Україні. Потім вчився в Падуї, де його ім'я можна знайти в реєстрах польських і українських земляцтв. Сподвижник гетьмана Сагайдачного. Продовжив свою церковну кар'єру в Росії, де зазнав фіаско і деякий час навіть був в'язнем Соловецького монастиря².

Болонський університет

Болонський університет (1119) — найстаріший університет в Європі, який вважався також одним з найдемократичніших. Ректором цього університету був у 1481—82 Юрій Дрогобич (1450—1494). Університет особливо відомий своїми музичними студіями. З вихованців КМА тут навчався:

Максим Березовський (1745—1777) — композитор, співак. Вчився у КМА, де отримав музичні знання і вже створював перші композиції. Служив у придворній капелі в Санкт-Петербурзі. 1769 р. відряджений на навчання до Італії. Вчився в Болоні у Дж. Мантіні. 1771 р. склав іспит на звання академіка і був обраний почесним членом Болонської академії. Після повернення в Росію не був належно оцінений і у віці 32 років скінчив життя самогубством³.

¹ *Липвинов В. Д.* Прокопович // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст.— К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001.— С. 444—446.

² *Хижняк З. І.* Курцевич-Булига // Там само.— С. 305—306.

³ *Гордійчук М. М., Шудря М. А.* Березовський // Там само.— С. 64—65.

В Італії також учився ще один великий український композитор — Дмитро Бортнянський.

Дмитро Бортнянський (1751 — 1825) — навчався в музичній школі в Глухові, а потім у КМА. Був узятий до придворної співацької капели в Петербург, звідки його відрядили на навчання до Італії, де вчився в професора Б. Галуші. Навчаючись в Італії, Бортнянський засвоїв музичні школи Болоньї, Флоренції, Рима, Неаполя, Мілана, Модени. В Італії Бортнянський написав кілька опер, низку вокальних та інструментальних композицій. Після повернення в Росію працював директором Придворної співацької капели і не полишав плідної творчості. Доробок Бортнянського налічує 400 творів, переважно хорових композицій та 45 концертів. Повне зібрання творів Бортнянського було видане П. Чайковським у 1881—82 рр. у 10 томах. Ім'я Дмитра Бортнянського високо шанувалось як в Україні, так і в Росії¹.

Німецькі університети

Німецькі університети серед усіх європейських університетів у своїх "зв'язках з Україною посідають найпомітніше місце. Це часто пояснюється тим, що православна Україна мала набагато більше спільного з протестантською Німеччиною, ніж з іншими католицькими державами Європи. Можливо, географічне положення та особливості історичного розвитку Німеччини сприяли налагодженню стосунків з Україною. В університетах Німеччини українці вчилися ще з XV ст. Вони навчалися у Віттенберзькому, Гальському, Лейпцизькому, Страсбурзькому, Гейдельберзькому, Геттінгенському, Єнському, Кенігсберзькому, Ростоцькому, Кільському та інших університетах.

277

Віттенберзький університет

Віттенберзький університет засновано 1502 р. 1817 р. був об'єднаний з Гальським університетом під назвою Martin Luther Universitaet. Він має велику протестантську традицію.

Петро Симоновський (1710—1809). Навчався у КМА, потім у Варшаві, де згодом і викладав. Слухав лекції в Віттенберзькому (1748), Кенігсберзькому (1751), Гальському, Лейпцизькому і Паризькому університетах. Симоновський відомий своїм історичним твором «Короткий опис про козацький малоросійський народ і про воєнні його справи, зібрані з різних історій іноземних: німецької — Бюшінга, латинської — Безольді, французької — Шевальє і рукописів руських, через бунчукового товариша

¹ Шудря М. А. Бортнянський // Києво-Могілянська академія в іменах, XVII—XVIII ст.— К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001.— С. 84—85.

Петра Симоновського». Цей твір дає цінну інформацію про історичну свідомість в Україні того періоду¹.

У Віттенберзі також навчались три небожі Сильвестра Кулябки та вже згадуваний Мелетій Смотрицький.

Галльський університет

Галльський університет засновано 1694 р. Він був світовим центром орієнталістики. У ньому викладав Даніель Сеперт (1572—1637), творами якого часто керувалися викладачі КМА. У Галльському університеті вивчалися східні мови, а згодом, у XVIII ст., і славістика. В Галле навчався деякий час *Т. Прокопович*, а також *Григорій Сковорода*. На думку деяких дослідників, філософські лекції, прослухані тут Сковородою, вплинули на подальшу його творчість. Крім того, тут навчалися:

Симон Тодорський (1701—1754) — викладач КМА, вчений-лінгвіст, архієпископ Псковський, Ізборський і Нарвський. Вчився до богословського класу в КМА. Потім 6 років навчався в Галле, де вивчав богослов'я, єврейську, грецьку та інші східні мови у відомого гебраїста Міхаелліса. В Галле вів практичні заняття з гебрейської і викладав східнослов'янські мови. 1738 р. повернувся в Україну і викладав у КМА гебрейську, грецьку та німецьку мови. За наказом Синоду відбув до Москви, де взявся за підготовку нового перекладу Біблії. Переклад Біблії, зроблений під керівництвом С. Тодорського (т. зв. Єлизаветинська Біблія), вважається і на сьогодні найкращим церковнослов'янським перекладом. Крім того, С. Тодорський відомий кількома своїми перекладами з німецької, які мали велику популярність у Російській імперії².

За рекомендацією С. Тодорського коштом митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. Заборовського на вивчення східних мов до Галле було відправлено Варлаама Лящевського і Давида Нащинського.

Варлаам Аящевський (бл. 1704—1774) — префект КМА, ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, архімандрит. Вчився у КМА до класу філософії, був відправлений на навчання до Галле. Після повернення викладав у КМА у класі фари, потім піітику і риторику, священні мови. За матеріалами Тодорського склав граматику грецької мови. Був у складі комісії зі створення Єлизаветинської Біблії³.

Давид Нащинський (1721—1793) — ректор КМА, архімандрит. Навчався в КМА, потім, так само як і Аящевський, був відряджений у Галле. Після студій у Галле вчився також у Кенігс-

¹ *Апанович* О. М. Симоновський // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст. — К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001. — С. 484—485.

² *Хижняк* З. І. Тодорський // Там само. — С. 535—536.

³ *Хижняк* З. І. Аящевський // Там само. — С. 338.

берзькому університеті. 1747—55 викладав у КМА у класах граматики, синтаксими, пітики, риторики й філософії, а також викладав німецьку, грецьку та російську мови. Д. Нащинський написав філософсько-моралістичні праці «Сотница правил християнського життя», «Лікарство на нечистоту і похоть плотскую», «Полезненное наставление о священном писании» та інші¹.

У Галле також навчалися *Теофан Прокопович*, *Іван Хмельницький* і *Петро Симоновський*.

Лейпцизький університет

Лейпцизький університет (1409) вважається одним з найстаріших у Німеччині. Тут вчилися багато відомих діячів німецької культури: Ляйбніц, Лессінг, Гете, Вагнер, Шуман та ін. Серед українського студентства він вважався дрке престижним, тому чимало українських прізвищ можна знайти в матрикулах університету. З відомих вихованців КМА навчалися:

Григорій Козицький (1727—1775) — викладач, статс-секретар імператриці Катерини II. Закінчив клас філософії у КМА і разом зі своїм другом М. Мотонісом, з яким він підтримував стосунки протягом усього життя, виїхав до Бреслау (Вроцлава), де закінчив гімназію Св. Єлизавети. Продовжив навчання в Лейпцизькому університеті, після закінчення якого повернувся в Росію, де викладав грецьку і латинську мови у московській гімназії. Працював над проектом Нового Уложення законів. Старався поширювати просвітницькі ідеали в Росії. Був людиною, наближеною до Катерини II і водночас брутално нею використовуваною. 1775 р. після виходу на пенсію покінчив життя самогубством².

Микола Мотоніс (1-шачв. XVIII ст. — 1787) — літератор, перекладач, учений-філолог. Пройшов такий самий навчальний шлях, як і Козицький. Був членом сенату. Працював над проектом Нового Уложення законів, займався опрацюванням спадщини М. Ломоносова, перекладав з античних мов і друкувався в тогочасних часописах. Мотоніс — один з корифеїв демографічної думки в Україні. Став жертвою урядових інтриг у Петербурзі, повернувся до України, де й помер³.

У Лейпцигу навчалися два сини *Костянтина Крижанівського*, настоятеля студентської церкви в КМА, викладача німецької і єврейської мови, що вчився в Пресбурзі (Братислава) і в Академії Фрідріксана (Пруссія), а також *Мелетій Смотрицький*, *Теофан Прокопович*, *Дмитро Самойлович*, *Петро Гнідич*, *Петро Симоновський*, *Іван Хмельницький*.

¹ Хижняк З. І. Нащинський // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст.— К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001.— С. 386—387.

² Задорожна О. Ф., Євстаф'єва О. О. Козицький // Там само.— С. 266—277.

³ Брюховейцький В. С. Мотоніс // Там само.— С. 378—380.

Геттінгенський університет

Геттінгенський університет (1737) порівняно досить молодий. З середини XVIII ст. сюди з Галле переміщується центр славістики, тому багато українців для свого навчання вибрали саме його. Серед них *Георгій Милорадович* (1756—1828) — генеральний суддя, таврійський цивільний губернатор, і його брат — *Михайло Милорадович* (1730—1798) — бунчуковий товариш, державний службовець.

З представників КМА там навчалися:

Іван Данилевський (р. н. і р. с. невід.) — доктор медицини, один з перших представників соціальної гігієни в Росії. Навчався у КМА і в Московському генеральному госпіталі. Удосконалював свої знання в Геттінгенському університеті, де 1784 р. захистив докторську дисертацію, в якій звернув увагу на потребу профілактичних заходів у державі. Данилевський також деякий час навчався в Кенігсберзькому університеті Ч

Дмитро Огієвський (бл. 1600 — р. с. невід.) — доктор медицини, письменник-перекладач. Вчився у КМА, Петербурзькій сухопутній госпітальній школі, Страсбурзькому і Геттінгенському університетах, де докторував з медицини. Працював лікарем, займався перекладами².

У Геттінгенському університеті свого часу також навчалися *Іван Туманський* та *Григорій Брайко*, що відомі і з інших німецьких університетів.

Кенігсберзький університет

Університет у Кенігсберзі засновано 1544 р. У 1700—1796 рр. його професором був Іммануїл Кант. В Кенігсберзькому університеті за різними даними навчалось від 40 до 100 українських студентів (Канта слухало 23). Серед них:

Іван Хмельницький (1742—1794) — філософ. Вчився у КМА і був відправлений С. Миславським на навчання до Кенігсберга за посередництвом Христіана Баумайстера. В Кенігсберзі пише декілька філософських праць і захищає докторську дисертацію. На захисті дисертації був присутній І. Кант. На думку деяких дослідників, Хмельницький, крім Кенігсберзького, вчився також у Галле, Лейпцигу і Гейдельберзі. Після повернення в Росію стає обер-секретарем сенату і готує «Інструкцію для Комісії о сочинении проекта Нового Уложения законов». Працює над перекладами і не полишає наукової роботи³.

¹ *Криштопа Б. П. Данилевський // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст. — К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001. — С. 175—176.*

² *Дзюба О. М. Огієвський // Там само. — С. 401.*

³ *Хижняк З. І. Хмельницький // Там само. — С. 570—571.*

Федір Туманський (1757—1810) — вчений, письменник, видавець, бібліофіл. Вчився в КМА і в Кенігсберзькому університеті. Був обраний членом Королівського прусського наукового товариства. Після повернення на батьківщину жив у Глухові й Петербурзі. Багато старався для піднесення української культури. Видавав журнали «Зеркало света», «Лекарство от скуки и забот», «Российский магазин». Туманський написав десятитомну історичну працю «Собрание разных записок и сочинений, служащих к доставлению полного сведения о жизни и деяниях государя императора Петра Великого» (1787—1888), писав статті з питань сільського господарства, економіки, домоводства, медицини, статистики, географії

Миколай Цвіт (р. н. невід. — 1787) — викладач, архімандрит, місіонер. Вчився у КМА і в Кенігсберзькому університеті. Після повернення на батьківщину працював у різних православних монастирях. З 1771 до 1783 р. був членом православної місії в Пекіні (Китай), де займався проповідницькою і просвітницькою діяльністю².

Яків Хорошевич (р. н. і р. с. невід.) — перекладач. Імовірно, вчився у КМА і з 1761 р. — у Кенігсберзькому університеті. Після повернення жив у Петербурзі і займався перекладами з європейських мов³.

Іван Максимович (р. н. невід. — 1786) — доктор медицини. Вчився у КМА, Петербурзькій адміралтейській госпітальній школі, Кенігсберзькому університеті, де докторував. Після повернення в Росію працював головним лікарем Астраханської губернії⁴.

Нестор Квятковський (1759—1812) — доктор медицини. Навчався у КМА, в Московській госпітальній школі і Кенігсберзькому університеті, де захистив докторат з неврології. Працював лікарем у Петербурзі, Курському і Орловському намісництвах⁵.

У Кенігсберзі також навчалися *Давид Нащинський*, *Петро Симоновський*, *Іван Данилевський*.

Кільський університет

Університет у Кілі засновано 1665 р. Сюди українці приїздили здобувати переважно медичну освіту. Місто Кіль є центром — найпівнічнішої німецької провінції Шлезвіг Гольштайн. У Кілі діяла російська посольська церква, якою протягом багатьох років

¹ Дзюба О. М., Колесник Є. О. Туманський // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст. — К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001. — С. 544—545.

² Висоцька Т. А., Кагамлик С. Р. Цвіт // Там само. — С. 577.

³ Дзюба О. М. Хорошевич // Там само. — С. 573—574.

⁴ Задорожна О. Ф. Максимович // Там само. — С. 348.

⁵ Криштопа Б. П. Квятковський // Там само. — С. 257.

керував українець О. В. Григорович. З представників КМА в Кілі навчалися:

Григорій Брайко (1740—1793) — журналіст, перекладач, видавець, дипломат. Вчився в КМА, Петербурзькому академічному університеті, Кільському і Геттінгенському університетах. Працював у Російських посольствах у Венеції та Відні. У столиці Росії видавав щомісячник «Санкт-Петербурзький весник»

Максим Баранович (р. н. і р. с. невід.) — придворний співак, доктор медицини, військовий лікар. Вчився у КМА. Був направлений з Петербурга співаком до православної церкви в Кілі. Там слухає лекції з медицини в університеті і 1767 р. захищає докторську дисертацію. Працював лікарем в армії Рум'янцева-Задунайського².

Григорій Тимченко (р. н. невід.— 1793) — доктор медицини, дивізійний лікар, професор. Навчався у КМА, Петербурзькій адміралтейській школі і Кільському університеті, де захистив докторську дисертацію з акушерства. Після повернення працював акушером у Москві³.

Страсбурзький університет

282

Страсбурзький університет засновано 1567 р. До нього було відправлено з Росії велику кількість студентів для вивчення медицини. У ньому навчалися:

Данило Самойлович (1742—1805) — доктор медицини, с. новоположник епідеміології в Російській державі, член 12 зарубіжних академій. Вчився у КМА та Петербурзькій адміралтейській медичній школі. Перший у світі встановив як передається чума, довів її контагіозність, запропонував щеплення ослабленою вакциною, заклав основи власної системи протичумних заходів і успішно їх застосував. Стажувався в Страсбурзькому і Лейденському університетах, де захистив докторську дисертацію. Його книжки виходили в Страсбурзі, Лейпцигу і Парижі. Здобув світову славу і був обраний членом 12 академій наук. В Російській імперії успішно боровся проти епідемій чуми, але через свої критичні висловлювання на адресу уряду не заслужив його ласки і не був членом Російської академії наук⁴.

Мартин Тереховський (1740—1796) — доктор медицини, мікробіолог, реформатор вищої медичної освіти. Навчався у КМА, в школі при Петербурзькому сухопутному госпіталі та 5 ро-

¹ Дзюба О. М. Брайко // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст.— К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001.— С. 85—86.

² Рогожина Н. В. Баранович // Там само.— С. 61.

³ Дяченко М. О. Тимченко // Там само.— С. 534.

⁴ Криштопа Б. П. Самойлович // Там само.— С. 473—474.

ків на медичному факультеті Страсбурзького університету, де 1775 р. захистив дисертацію з мікробіології. У своїй дисертації незалежно від А. Спалацані спростував теорію Т. Нідхема і Ж. Буфано про самозародження мікроорганізмів з неорганічної речовини. Тереховський був одним з перших дослідників-мікроскопістів у Росії. Працював у медичних установах Петербурга, один з реформаторів медичної освіти в Росії XVIII ст. Автор багатьох наукових праць¹.

Нестор Амбодик-Максимович (1742—1812) — учений-ен-«циклопедист, основоположник акушерства, ботаніки, фітотерапії та фізіології в Росії, письменник і перекладач. Навчався в КМА, Петербурзькому головному народному училищі і слухав лекції в Петербурзькому військовому госпіталі. Продовжив своє навчання в Страсбурзі, де захистив дисертацію про печінку людини. Вивчав акушерство. Після повернення стає головним акушером Петербурга і першим у Росії одержує звання професора акушерства. Вніс великий вклад у розвиток акушерства в Російській імперії. Написав праці «Про акушерські операції», «Думка про організацію повивального інституту», «Про колекцію уральських мінералів». 10 років присвятив створенню багатомовних термінологічних словників².

Олександр Шумлянський (1748—1795) — доктор медицини, один з основоположників гістології в Російській імперії. Вчився в КМА та в Петербурзькій адміралтейській госпітальній школі, після закінчення якої стажувався в Страсбурзі, де захистив докторську дисертацію про структуру нирок. Перший у світі дав опис гістологічної будови нирок. З 1781-го до 1783 р. стажувався в Парижі, Відні та Марбурзі з акушерства, терапії та хірургії. Після повернення в Росію працював у медичних і освітніх закладах Москви, обіймав посаду Московського міського акушера. Написав низку праць з акушерства³.

Павло Шумлянський (1752—1824) — доктор медицини, перший декан медичного факультету Харківського університету. Молодший брат Олександра Шумлянського. Навчався в КМА і в Петербурзькій сухопутній госпітальній школі. За порадою брата продовжив навчання в Страсбурзі, там захистив докторську дисертацію про безпосередню причину місцевого запалення, яка викликала заціквлення в медичних колах і була перекладена з латинської на німецьку мову. Після повернення працював у Петербурзі та Москві, у 1805 р. став першим деканом медичного

¹ Криштопа Б. П. Тереховський // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст.— К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001.— С. 525—526.

² Пиріг Л. А. Амбодик-Максимович // Там само.— С. 32.

³ Криштопа Б. П. О. Шумлянський // Там само.— С. 594—595.

факультету в новоствореному Харківському університеті. Написав низку статей з хірургії¹.

Григорій Базилевич (1759 — 1802) — доктор медицини, професор патології і терапії. Вчився в КМА й училищі при Петербурзькому генеральному сухопутному госпіталі. Підвищував кваліфікацію у Страсбурзькому університеті, де захистив докторську дисертацію. Продовжував навчання в Геттінгенському університеті. Після повернення працював професором у Петербурзькій державній медичній колегії, був першим клінічним професором².

Сава Леонлович (р. н. невід. — бл. 1758) — медик, професор. Навчався в КМА, Петербурзькій госпітальній школі і Страсбурзькому університеті, де захистив докторську дисертацію з акушерства. Після повернення з-за кордону працював професором Петербурзького адміралтейського госпіталю³.

Нідерланди

Лейденський університет

Лейденський університет (засновано 1573 р.) відомий своєю підготовкою медиків. Тут навчалися:

Іван Политика (1722—1783) — доктор медицини, директор Петербурзького генерального сухопутного госпіталю. Навчався у КМА, а потім власним коштом у Кільській медичній академії та Лейденському університеті, де перший з вихованців КМА захистив докторську дисертацію про спадкові хвороби. Був професором Кільської медичної академії. Після повернення в Росію очолював генеральний сухопутний госпіталь (будучи першим не іноземцем на цій посаді), відтак працював керуючим Васильківським карантинном. Багато зробив для боротьби з епідеміями чуми в Україні⁴.

Григорій Соболевський (1741—1807) — доктор медицини, директор Ботанічного саду, колекціонер. Вчився у школі при Троїце-Сергіївій лаврі, КМА, Паризькому і Лейденському університетах. В Паризькому університеті одержав звання кандидата медицини, а в Лейдені докторував з історії медицини (один з перших серед українців написав нарис з історії медицини). Після повернення в Росію займався медичною практикою, викладав ботаніку. Відомий своєю книгою «Санкт-Петербургская флора»

¹ Криштопа Б. П. Шумлянський // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст.— К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001.— С. 595—596.

² Пиріг А. А. Базилевич // Там само.— С. 49.

³ Криштопа Б. П. Леонтович // Там само.— С. 317.

⁴ Криштопа Б. П. Политика // Там само.— С. 433—434.

(детальний опис 1038 рослин) та колекціями рослин (6,5 тис. сухих рослин), тварин і мінералів¹.

Осип Тимківський (р. н. невід.— 1789) — військовий лікар, письменник. Навчався в КМА, в Петербурзькому адміралтейському корпусі та Лейденському університеті, де захистив дисертацію. Після повернення працював військовим лікарем, написав дві праці з медицини латинською мовою².

Костянтин Щепін (1728—1770) — доктор медицини, професор, перекладач. Навчався у В'ятицькій слов'яно-латинській семінарії, КМА. Протягом двох років слухав лекції в Болонському і Падуанському університетах. Після повернення навчався в університеті при Санкт-Петербурзькій академії наук. Поглиблював знання у Флорентійському і Лейденському університетах. Захистив дисертацію в Лейдені. Прослухав курс лекцій з хірургії та акушерства в Паризькому університеті. У Росії працював цивільним та військовим лікарем, викладав анатомію та хірургію. Одним з перших у Європі почав розробляти проблематику медичної санітарії. У кінці життя прибув на боротьбу з епідемією чуми до Києва, де помер від зараження³.

Матвій Крутень (1737—1770) — фізіолог, доктор медицини. Навчався в КМА, в школі при Сухопутному госпіталі в Петербурзі. Був відряджений до Лейденського університету, де захистив дисертацію про особливості травлення, яку можна вважати однією з перших фізіологічних праць у Росії. Після повернення працював дивізійним лікарем та керівником венерологічної лікарні. Написав одну з перших праць з військової медицини⁴.

Степан Фіалковський (1734—1772) — доктор медицини, дивізійний лікар. Навчався в КМА та в школі при Петербурзькому сухопутному госпіталі. Був відряджений для підготовки докторської дисертації до Лейденського університету, де докторував про дію шлунку на їжу. Після повернення в Росію працював дивізійним лікарем. Написав працю про методи медичної освіти⁵.

Петро Гнідич (1750—1817) — медик. Навчався, вірогідно, в КМА, протягом 8 років продовжував навчання в Берлінському, Лейпцизькому і Віденському університетах. Докторську дисертацію про хвороби барабанної перетинки захистив у Лейдені. Написав кілька медичних книг. Працював лікарем у Росії⁶.

¹ Задорожна О. Ф. Соболевський // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст.— К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001.— С. 501—502.

² Жук В. Н. Тимківський // Там само.— С. 533.

³ Дяченко М. О. Щепін // Там само.— С. 599.

⁴ Криштопа Б. П. Крутень // Там само.— С. 299—300.

⁵ Дяченко М. О. Фіалковський // Там само.— С. 561.

⁶ Криштопа Б. П. Гнідич // Там само.— С. 140.

